

Tarih ve GÜNce

Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi
Journal of Atatürk and the History of Turkish Republic
Sayı: 13, (2023 Yaz), ss. 179-203.

Geliş Tarihi: 19 Haziran 2023
Kabul Tarihi: 19 Temmuz 2023

Araştırma Makalesi/Research Article*

Saltanatın İlgasının Bayram İlan Edilmesi: “Hâkimiyet Bayramı/ Hâkimiyeti Millîye Bayramı Ve Kutlamaları (1 Kasım 1922/12 Rebiyülevvel 1338-24 Haziran 1934)

Nezahat BELEN**

Öz

Bayramlar toplumların millet olmasında önemli sembollerdir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş aşamasında, inkılaplar ile rejim değişikliğine gidilmiştir. Önce 23 Nisan 1920 Büyük Millet Meclisi'nin açılması, sonra 1 Kasım 1922 Saltanatın ilgası/kaldırılması ve akabinde 29 Ekim 1923'te Cumhuriyetin ilanı ile Türkiye Cumhuriyeti Devleti millî bir cumhuriyet özelliğine kavuşmuştur.

1 Kasım 1922 Saltanatın ilgası gecesinin 12 Rebiyülevvel'e yani Mevlid-i Nebevi'ye denk gelmesinden dolayı 1-2 Kasım 1922'de millî bayram olarak kabul edilmiş ve 24 Ekim 1923'te de Hâkimiyet Bayramı olarak kanunlaşmıştır. Basında ve toplumda Hâkimiyeti Millîye Bayramı diye anılan bayram, ülke genelinde ilk ve tek resmi kabul kutlamasını 12 Ekim 1924'te (yani 12 Rebiyülevvel 1924) gerçekleştirmiştir. 18 Nisan 1925 yılında 29 Ekim'in Türkiye Cumhuriyeti'nin tek resmi millî bayramı olarak kabulünden sonra Hâkimiyeti Millîye Bayramı resmi kabul merasimi yapılmadan sade bir bayram, resmî tatil günü gibi kutlanmıştır. On iki yıl kutlanan Hâkimiyeti Millîye Bayramı, 1934 yılına kadar Türkiye'deki siyasi, sosyal ve fikir değişimlerine ayna tutmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti'ndeki millî bayramlar üzerine yapılmış çalışmalar vardır. Fakat müstakil olarak 1 Kasım Hâkimiyeti Millîye Bayramı ve kutlamaları üzerine bir çalışma yapılmamıştır. Çalışmamızla sahadaki

* Bu makalede Etik Kurul Onayı gerektiren bir çalışma bulunmamaktadır. There is no study that would require the approval of the Ethical Committee in this article.

** Dr. Öğr. Üyesi, Pamukkale Üniversitesi Tarih Bölümü, (nbelen@pau.edu.tr),
(Orcid: 0000-0003-4920-703X)

bu eksikliğin tamamlanması hedeflenmiştir. Çünkü 1 Kasım 1922'de saltanatın kaldırılması ile millî iradenin kayıtsız şartsız millete ait olması konusunda büyük bir adım atılmıştır. Türk milleti, kendi iradesinin tecellisindeki en önemli dönüm noktalarından birisi olan bu tarihi Türk İnkılabını, bir mihenk taşı olarak kabul etmiş ve onu bir bayram olarak kutlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Saltanatın İlgası/Kaldırılması, Hâkimiyeti Millîye Bayramı, Mevlidi Nebevi

Announcement of the Abolition of the Sultanate as an Eid: “Sovereign Day/Sovereign National Day and Celebrations” (1st November 1922/12 Rebiülevvel 1338-24 June 1934)

Abstract

Holidays are important symbols for societies to become a nation. During the establishment phase of the Republic of Turkey, a regime change was made with the reforms. The State of the Republic of Türkiye has gained the feature of a national republic with the opening of the Grand National Assembly on April 23, 1920, the abolition of the Sultanate on November 1, 1922, and the proclamation of the Republic on October 29, 1923.

It was accepted as a national holiday on November 1, 1922, since the night of the Abolition of the Sultanate on 1 November 1922 coincided with 12 Rebiyülevvel, that is, Mevlid-i Nebevi, and was enacted as the Domination Day on 24 October 1923. The feast, which is known as the National Domination Day in the press and in the society, held the first and only official acceptance celebration in the country on October 12, 1924 (i.e. 12 Rebiyülevvel 1924). After the acceptance of October 29 as the only official national holiday of the Republic of Turkey on April 18, 1925, National Independence Day will be celebrated as a simple holiday, without an official acceptance ceremony. The festival, which was celebrated for twelve years, mirrored the political, social and intellectual changes in Turkey until 1934.

There are studies on national holidays in Turkey. However, no study has been carried out on the 1st November Domination National Day and its celebrations independently. With our study, it is aimed to complete this deficiency in the field. Because with the abolition of the sultanate on November 1, 1922, a great step was taken to ensure that the national will belongs to the nation unconditionally. The Turkish nation accepted this historical Turkish Revolution, which is one of the most important turning points in the manifestation of its will, as a touchstone and celebrated it as a holiday.

Keywords: Abolition of Sultanate, National Domination Day, Mevlidi Nebevi

Giriş

İmparatorluklardan millî devletlere geçiş sürecinin başladığı 18.yy.dan itibaren millî devlet kavramı ile millî kimlik kavramı da birlikte görülmeye başlamıştır. Millî kimlik, toplumun çekirdek yapısının sağlam temellere oturtulmasını hedeflemektedir. Bunun oluşması da temel olarak ortak tarihe, efsanelere, toplumsal hafızaya, tarihi eşyalar, mekanlar, kutsallar ve sembollere dayanmaktadır. Özellikle semboller, insanların aidiyet kurdukları topluluk veya mensubu oldukları devletlere dair anlamlar içermektedir. Bunlar siyasi sembolleri ifade eden bayrak, millî marş, anıt, heykel, lider, resmi dil ve resmi bayramlar olduğu gibi topluluğa/milllete ait toplumsal örf-adet, gelenek, efsaneler gibi kendisiyle bağdaştıracağı semboller de olabilmektedir.¹

Uzun süre varlığını devam ettirmiş toplumlar, çok çeşitli olaylar ve dönemlerden etkilenmiştir. Bu durum aslında toplumların oluşmasında, gelişmesinde, köklü değişimler yaşamasında önemli dönüm noktalarıdır. Yapılan savaşlar ve zaferler, bağımsızlık kazanımı, yönetim değişikliği, vb. bunların başlıcalarıdır. Toplum da köklü bir değişmeye, yeni bir yapıya sebep olan bu vakalar birçok kültürde millî bayram olarak kabul edilmiştir. Millî bayramlar ortak yaşanan bir zamanı yansıttığı gibi o zamanla ilişkili olan mekânı da sembolleştirmektedir. Bu özel günler milletçe birer bayram havasında, çeşitli törenlerle kutlanmıştır. Aslında bu kutlamalarla; verilen mesaj, bu olayların toplumun hafızasında kalıcı olmasını sağlamak ve o değeri sonraki nesillere aktarmak isteğidir. Bu sebeple, millî bayramlar millî kimliğin oluşturulmasında ve devam ettirilmesinde oldukça mühimdir.²

Bayramlar, iktidarlar tarafından rejimin ortaya çıkardığı yeni değerlerin halka benimsetilmesinin ve millî bir bilinç oluşturulmasının aracı olarak kullanılmışlardır. İlk kez batıda kutlanmaya başlayan millî bayramlar Osmanlı Devleti'nde, II. Meşrutiyetten itibaren görülmeye başlanmıştır.³ 23 Temmuz 1908

¹ Anthony D. Smith, *Millî Kimlik*, Çev. B. S. Şener, İletişim Yayınları, İstanbul 2009, s.42.

² Bengül S. Bolat, *Millî Bayram Olgusu ve Türkiye'de Yapılan Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları (1923-1960)*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Doktora tezi, Ankara 2007, s.9-10.

³ Demo Ahmet Aslan, *Cumhuriyetin Törensel Meşrutiyeti: Ulus-Devlet İnşa Sürecinde Millî Bayramlar (1923-1928)*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 2011, s.19.

(10 Temmuz 1324) İyd-i millî ⁴ (Millî Bayram) ile başlayan yeni rejimi bayram olarak kutlama durumu, Osmanlı Devleti'nin ikinci ve son rejim değişikliği olan Saltanatın ilgası/kaldırılması üzerine kabul edilen Millî Hâkimiyet Bayramı ile devam etmiştir. Esasen fiilen bitmiş bir idarenin resmen yıkıldığının ilanı olan bu bayram (1 Kasım 1922/ 12 Rebiyülevvel 1338⁵) ; Türkiye Cumhuriyeti Devleti rejiminin adı konulduğu 29 Ekim 1923'ün⁶, 18 Nisan 1925'te⁷ kutlanmaya başlanan resmi ve millî kimliğimizi ifade eden İyd-i Millî bayramına kadar etkili bir görünürlükte devam etmiştir.

23 Nisan Hâkimiyet-i Millîye Bayramı ile başlayan bayram ve tören kutlamaları sırasıyla, 1-2 Kasım 1922/12 Rebiyülevvel Hâkimiyeti Millîye Bayramı ve 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı ile yeni devletin rejim değişikliğini ve kuruluşunu içeren bayramlardır.⁸ Bu bayramlar sayesinde yeni ideolojinin kurumsallaşması sağlanmıştır.

1.Bayrama Giden Siyasi Süreç

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşına girişi ve Mondros Mütarekesi ile savaşın fiili durumunun son verilmesinden sonra Anadolu'da başlayan Millî Mücadele hareketi zihinlerde artık her şeyin eskisi gibi olamayacağını düşündürmeye başlamıştı. Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkışı ve arkasından gelen kongreler süreci değişimin vücuda gelmesiydi. Anadolu merkezli millî bir irade düşüncesi, Türk milliyetçiliğini merkeze alan işgal karşıtı duruşu sayesinde Millî Mücadele başarılı olmuştur. Bu süreçte yeni bir devletin ilk adımları atılmaya başlanmış, 23 Nisan 1920 yılında Büyük Millet Meclisi (BMM) açılmıştır. Anadolu'da işgallere karşı millî mücadele verilerek galibiyetler alınırken yönetimde ikilik İstanbul hükümeti ve Ankara hükümetinin olması ülkede belirsizlikleri arttırmaktaydı.⁹ Türk ordusunun arka arkaya kazandığı askeri zaferler sonucunda Yunan kuvvetleri önce 9 Eylül 1922'de İzmir'den, 11 Eylül'de

⁴ Filiz Çolak, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e 10 Temmuz Hürriyet Bayramı*, Çizgi Kitabevi, Konya 2013, s.16.

⁵ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:1, İçtimai Senesi: 3, Cilt 24, İçtima 130, 1.11.1338/1922. s.313-316.

⁶ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre 2, İçtima Senesi: 1, Cilt 3, İçtima 43, 29.10.1339/1923, s.90-98.

⁷ **BCA**, "Cumhuriyetin İlanına Tesadüf Eden 29 Ekim'in Millî Bayram Kabul Edilmesi Hakkında Kanun, Kararname ve Talimatname", Fon Kodu.2.13.2.23.4.1925; **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:2, İçtimai Senesi: 2, Cilt 1, İçtima 116, 18.5.1341/1925, s.156-157

⁸ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:1, İçtimai Senesi: 3, Cilt 24, İçtima 130, 1.11.1338/1922. s.313-316.; **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre 2, İçtima Senesi: 1, Cilt 3, İçtima 43, 29.10.1339/1923, s.90-98.

⁹ Stanford J. Shaw-E.Kural Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, C.2 (1808-1975), İstanbul 1994,s.432.

Bursa'dan, 16 Eylül'de Bandırma'dan çıkartılarak Anadolu toprakları Yunan askerlerinden temizlenmiştir. Sıra Trakya ve İstanbul'un Yunan ve İtilaf Devletlerinin askerlerinden temizlenmesine gelmiştir. Bu süreç de İngiltere'nin arabuluculuğu ile 3 Ekim 1922'de Mudanya'da Ateşkes görüşmelerinin başlaması ve 11 Ekim 1922'de Mudanya Mütarekesi'nin imzalanmasıyla sonlanmıştır. Mütareke ile savaş fiilen bittiği gibi Doğu Trakya ve İstanbul'un idaresi Ankara Hükümeti'ne bırakılmıştır.¹⁰

Mudanya Mütarekesi'nden sonra sıra ülkenin akıbetinin kararlaştırılacağı barış görüşmelerindeydi. İtilaf Devletleri (özellikle İngiltere'nin isteği ile) bu görüşmelere Türklerin elini zorlaştırmak ve savaş meydanında kaybettiklerini, masa başındaki hilelerle kazanca çevirebilmek düşüncesiyle barış konferansına hem İstanbul Hükümeti hem de Ankara Hükümeti davet edilmiştir.¹¹ Bu davet üzerine Sadrazam A. Tevfik Paşa, 17 Ekim 1922 tarihinde Büyük Millet Meclisi Reisi Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya bir telgraf göndermişti. Gelen telgrafta mütarekenin imzalanmasından dolayı ülkedeki ikiliğin ortadan kalktığını, barış konferansında ileri sürülecek hususları belirlemek için Gazi Mustafa Kemal Paşa'dan bir kişiyi İstanbul'a göndermesi istenmişti.¹² Dönem gazetelerinde bu kişinin Rauf Bey olacağı hakkında yazılar yazılmış, "*Rauf Bey İstanbul'a gidecek mi?*"¹³ başlıkları ile konu tartışılmış ise de Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın cevabı çok açık olmuştu. Gazi Mustafa Kemal Paşa milletin tek temsilcinin Ankara'da bulunan Büyük Millet Meclisi olduğunu söylemiş, İstanbul Hükümetinin önerisine ret cevabını vermişti.

Sadrazam A. Tevfik Paşa, 29 Ekim 1922 tarihinde Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na bir telgraf daha göndermişti. Bu telgrafta da ilkindeki isteklerini tekrarlamıştı.¹⁴ Bu telgraflar Mecliste okunmuş ardından yapılan müzakerelerde milletvekilleri tarafından İstanbul Hükümeti'nin Milli Mücadele sırasında takındığı tavır, ağır şekilde eleştirilmişti. Ortaya çıkan bu ikilik, Saltanatın varlığının meşruiyetinin de tartışılmasını gündeme getirmişti.¹⁵ Nitekim 30 Ekim günü BMM'de yapılan toplantıda Dr. Rıza Nur ve rüfekasının verdiği: "*...Bu hususta medit müzakerat cereyan ettikten sonra neticede işbu telgrafı yazarlarla mensup olduğu*

¹⁰ Gül Çakır, "Türk Ordusunun İzmir'e Giriş Sürecinin Türk Basınındaki Yansımaları (26 Ağustos 1922-13 Eylül 1922)", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XXII/Özel Sayı, İzmir 2022, s.56-57, Stanford J. Shaw-E.Kural Shaw, a.g.e., s.432-434.

¹¹ Shaw, a.g.e., ss.432-434.

¹² **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:1, İçtimai Senesi: 3, Cilt 3, İçtima 128, 28.10.1338/1922, s.211.

¹³ "*Rauf Bey İstanbul'a gidecek mi?*", *Tevhid-i Efkâr*, 18 Teşrinievvel 1922, s.1.

¹⁴ "Milli Hükümetimizin İkinci Bir muhtırası", *Vakit*, 1.11.1922, s.1.

¹⁵ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:1, İçtimai Senesi: 3, Cilt 3, İçtima 129, 30.10.1338/1922, ss.269-298.

heyetin ve Padişahın hakkında muamele-i kanuniye icrası esası kabul edildi. Ve Sinop Mebusu Dr. Rıza Nur Beyle rüfekaşının Osmanlı İmparatorluğu'na hitam verilip Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin onun yerine kaim olduğuna, Teşkilâtı Esasiye Kanunıyla hukuku hükümrani milletin nefesine verildiğinden İstanbul'daki Padişahlığın mâdum olduğuna, İstanbul'da meşru bir hükümet tanınmadığına ve Makamı Hilâfetin esir bulunduğu ecnebler elinden kurtarılacağına dair ..."¹⁶ şeklindeki taktir oylamaya koyulmuş, yapılan oylamada 2 çekimser, 2 ret ve 132 kabul oyu çıkmış olmasına rağmen oylamaya katılanların sayısı nisabı ekseriyeti bulamamıştır. Bunun üzerine toplantının 1 Kasım Çarşamba gününe ertelenerek tekrar oylamaya konulması kararı alınmıştır. 30 Ekim'de gerçekleştirilen oylamanın kabul olmamasında Kâzım Karabekir, "Paşaların Kavgası" adlı eserinde kendisinin etkili olduğunu ifade etmektedir. Bunun sebebinin ise Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın hilâfet ve saltanat makamını kendi uhdesine alacağı zannıdır. Nitekim Karabekir, aynı endişeyi birçok milletvekilinin de taşıdığını belirtmiştir. 30 -31 Ekim 1922 tarihlerinde Kazım Karabekir'in önderliğinde Gazi Mustafa Kemal Paşa'yla yapılan görüşmeler sonrasında tasarının 6. Maddesine: "*Hilâfet Al-i Osman'a aittir*" ifadesinin eklenmesi¹⁷ ile uzlaşma sağlanmıştır. Kâzım Karabekir'in bu önerisini kabul etmesine karşılık olarak Gazi Mustafa Kemal Paşa, Karabekir'den Mecliste saltanat ve hilafetin birbirinden ayrılması ve saltanatın kaldırılmasının gerekliliği ile ilgili bir konuşma yapmasını istemişti.¹⁸

Türk İnkılâbı'nın başlangıcını temsil eden rejim değişikliği, saltanatın kaldırılması ile mümkün idi. Bu yüzden saltanatın kaldırılması, Türk İnkılâbı'nın en önemli aşamalarından bir tanesidir. Saltanatın ilgasının/kaldırılmasının zamanlaması ve Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın bu hususta yürüttüğü taktik ise takdire şayandır. İngilizlerin iki başlılık üzerinden elini kuvvetlendirmek istediğini Gazi Mustafa Kemal Paşa Millî Mücadele'de kazandığı meşruiyetini, halkın zihninde ve kalbinde yerleştirdiği güven ile kazanmıştı. Çünkü Halk, bu süreçte saltanatı sadece siyasi bir makam olarak görmüştür. Her şeye rağmen mecliste saltanatın kaldırılmasına tepkilerin olduğu da bir gerçektir.¹⁹ Tabii burada esas itirazların yönetim şeklinin değişikliğine değil de Mustafa Kemal Paşa'nın uhdesinde bir rejim mi olacak kaygısı ile hilafetin devamlılığı konusunda çekincelerden kaynaklandığını ifade etmek daha doğru olacaktır. Bu endişeleri dile getirenlerin

¹⁶ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:1, İçtimai Senesi: 3, Cilt 24, İçtima 130,1.11.1388/1922, s.304-305.

¹⁷ Kâzım Karabekir, *Paşaların Kavgası, İnkılap Hareketlerimiz*, Emre Yayınları, 4. Baskı, İstanbul 1995, s. 99, 104-105.

¹⁸ *Nutuk*, Cilt II, Türk Dil Kurumu Yayınları, 8. Baskı, Ankara 1981, s.488-489.; Şarika Gedikli Berber, "Kazım Karabekir'in Saltanat ve Hilafetin İlgasına Olan Tavrının Düşündürdükleri", *JASSS*, Volume 6 Issue 4 Nisan 2013, s.448.

¹⁹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:1, İçtimai Senesi: 3, Cilt 24, İçtima 130,1.11.1338/1922, ss.305-316; "Vahdet İdarenin Temini" *Vakit*, 1 Kasım 1922, s.1-2.

başında Gazi Mustafa Kemal Paşa ile ilk baştan beri beraber olan O'nun yakın arkadaşı ve Millî Mücadele'nin önemli isimleri; Kâzım Karabekir, Refet Bey ve Rauf Beylerdir. Özellikle Kâzım Karabekir daha sonra yayımlayacağı "İstiklal Harbimiz" adlı kitabında bu düşüncelerini Anadolu'daki Millî Mücadele'nin başarısının devamı için kuvvetli bir hükümete ihtiyaç olduğu, İstanbul'daki hükümetin artık meşruluğunu kaybettiğini onun yerine Anadolu merkezli cumhuriyetle yönetilen bir rejimin kurulmasına inandığını, hilâfet kurumunun ise İstanbul'da varlığını devam ettirmesi gerektiğini yazarak düşüncesini ortaya koyacaktır.²⁰

Rauf Bey ve Refet Bey ise saltanat ve hilâfete bağlılıklarını: *"Padişahlık ve Halifelik katına vicdan ve duygu bakımından bağlıyım. Çünkü benim babam, padişah ekmeği ile yetişmiş, Osmanlı Devleti'nin ileri gelen devlet adamları arasına girmiştir, benim de kanımda o ekmeğe vardır. Halifeye bağlılığım ise görgümün gereğidir. Bizde genel düzeni tutmak güçtür, bunu ancak herkesin erişemeyeceği kertede yüksek görülmeye alışılmış bir makam sağlayabilir ve o da padişahlık ve halifeliktir. Bu makamı kaldırmak, onun yerine başka nitelikte bir varlık koymaya çalışmak, hiç uygun bir iş olmaz, yıkıma yol açar ve büyük acı doğurur; bu hiç uygun bir iş olmaz."*²¹ şekilde savunmuşlardı.

Bu itiraz ve çekinceleri 31 Ekim 1922 tarihli kabine toplantısında çok uzun ve teferruatlı bir konuşma yaparak cevap veren Gazi Mustafa Kemal Paşa, öz olarak yaşanan sıkıntının tek çözümünün padişahlığı ve böylece İstanbul rejimini kaldırmak olduğunu ifade etmişti. Zira 30 Ekim 1922'de Dr. Rıza Nur ve arkadaşları tarafından hilafet ve saltanat hakkında bir öneri meclise sunulmuştu. Şimdi artık gerekli olan sürecin tamamlanmasıdır. 1.11.1338 tarihli 130. oturumda TBMM, Rıza Nur'un teklifinin düzeltilmesine ve Hüseyin Avni Bey'in teklifinin de düzeltilerek ilave edilmesine, iki madde halinde neşr ve ilan olunmak üzere Heyeti Umumiye gönderilmesine karar vermiştir. Düzeltilen ve Meclise sunulan önerge:

"MADDE 1. – Teşkilâtı Esasiye Kanuniyle Türkiye halkı, hukuku hâkimiyet ve hükümransını mümessili hakikisi olan Türkiye Büyük Millet Meclisinin şahsiyeti mânevîyesinde gayrikabili terk ve tecezzi ve ferağ olmak üzere temsile ve bilfil istimale ve irade-i millîyeye istinad etmeyen hiçbir kuvvet ve heyeti tanımamaya karar verdiği cihetle Misakı Millî hudutları dâhilinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinden başka şekli Hükümeti tanımaz. Binaenaleyh Türkiye halkı hâkimiyeti şahsiyeye müstenid olan İstanbul'daki şekli Hükümeti 16 Mart 1336'dan itibaren ve ebediyen tarihe müntakil add etmiştir."

²⁰ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.: Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, Merk Yayıncılık A.Ş. İstanbul 1988, s.78.

²¹ *Nutuk*, C.II, s.500- 501.

MADDE 2. – *Hilâfet, Hanedan Al-i Osman'a aid olup halifelîğe Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından bu Hanedanın ilmen ve ahlâkan erşad ve aslah olanı intihab olunur. Türkiye Devleti Makamı Hilâfetin istinatgahıdır...*” şekli ile oylamaya sunulmuştur.

Yapılan oylama sonucunda Lazistan mebusu Ziya Hurşid'in red oyuna rağmen önerge oy çokluğu ile kabul edilmişti.²² Böylece TBMM, İstanbul'daki idarenin sona erdiğini kararlaştırmış, 1 Kasım 1922'de saltanatla hilafet birbirinden ayrılarak, saltanati kaldırmıştır. Padişah Vahdettin, bu vaziyette sadece “Halife” olarak kabul edilmiştir. İstanbul'da Sadrazam bulunan A. Tevfik Paşa, 4 Kasım gününden itibaren makamına gitmeyerek bu kararı kabul etmişti. Böylece İstanbul Hükümeti yasal dayanağını kaybederek tarihe karışmıştı.²³

2. Saltanatın İlgası Gününün “Hâkimiyet Bayramı” Olarak Kabul Edilmesi

1 Kasım 1338 tarihindeki 130. içtimada TBMM'nin saltanatın ilgasının kabulünden sonra Yozgat mebusu Süleyman Sırrı Bey: *“Riyaseti Celileye, İş bu beyanname ve mevaddın Meclisi Âlice kabulünü mütaakıp ve Mevlidi Nebeviyi tes'iden ittihaz olunan mukarreratı tebriken bir düa telâvet olunmasını ve saltanat ve Hükümeti Millîyenin şu suretle tecellisini bir kat daha ilânen bermûtad top endaht edilmesi lüzumunu teklif eylerim.”* şeklinde taktir vermiştir. Meclis Reisi Süleyman Sırrı Beyin taktiri mebusların oylamasına sunması ve “muvaafık” onayı almasından sonra bu sefer önce Burdur mebusu İsmail Subhi Bey: *“Saltanatı millîyeyi tes'iden bugününün İdi Millî olması”* teklifi ve arkasından İcra Vekilleri Heyeti Reisi Sivas mebusu Rauf Bey'in de: *“ -- Efendim, bu akşam Risaletpenahı Efendimizin Velâdetlerine tesadüf etmekle âlemi İslâm müşerreftir. Aynı zamanda Türkiye Büyük Millet Meclisi ki; hakiki millete istinad ediyor, onun da bihakkın istiklâlinin teyid edildiği gündür. Bu ikisi hürmetine bu mesut geceyi tes'iden bu gece ve yarının bayram kabul edilmesini bendeniz de teklif ediyorum.”* şeklindeki teklifi Meclis gündemine gelmiştir. Rauf Bey'in teklifi bravo sedaları ve alkışlar ile karşılık görmüş, Meclis Reisi teklifi oylamaya sunmuş, teklif oy birliği ile kabul edilmiştir. Meclis Reisi Süleyman Sırrı Bey ertesi günün Velâdet-i Risaletpenahı'ye denk gelmesi sebebiyle bayram olarak kabul edilmesini fakat acil maruzatlar olması sebebiyle meclisin öğlene kadar çalışacağını ifade ederek toplantıyı duanın okunması ile sonlandırmıştı.²⁴

²² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:1, İçtimai Senesi: 3, Cilt 24, İçtima 130, 1.11.1338/1922. s.313-316.

²³ Tuncer Baykara, *Türk İnkılap Tarihi ve Atatürk İlkeleri*, İzmir 1996, s.113; S. J. Shaw-E.K. Shaw, *a.g.e.*, s.434

²⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:1, İçtimai Senesi: 3, Cilt 24, İçtima 130, 1.11.1338/1922. s.316.

İlginçtir ki saltanatın ilgası hususundaki önergede Kâzım Karabekir'in isteği üzerine "*Hilafet Al-i Osman'a aittir*" eklemesi ile yapılan değişiklik, Rauf Bey'in de saltanatın kaldırılması tasarısına onay vermesini sağlamıştır. O tarihe kadar saltanatı açıktan savunmuş olan Rauf Bey, saltanatın kaldırılmasını desteklemiştir. Görülen o ki mecliste muhalif kanadı temsil eden Rauf Bey'le, kanuna dinsel görünüş ilave edilerek, esas olarak düşündükleri İslam dünyasının liderliğinden vazgeçemediklerinin altı bu şekilde çizilmiştir. İşte tam da bu sebepten ilk saltanat bayramı 2 Kasım 1922'de kutlanmış olsa da bundan sonraki bayramların Hicri ayın 12 Rebiyülevvel tarihine geldiği gün yani Mevlid-i Nebevî'de kutlanması devam etmiştir. Bu durum aynı zamanda toplumda değişim ve dönüşümü hem hatırlatmak hem de dönüşümde dini hassasiyetin devam ettiğine dikkat çekmek için yapıldığını düşündürmektedir.²⁵

1-2 Kasım 1922 tarihinin bayram olarak kabulü, ertesi gün basında: "*Büyük Millet Meclisi 2 Teşrinisani ve gecesinin bayram addedilmesine karar vermiş ve belîğ bir dua ile celseye hitam verilmiştir. Meclisin tarihi mukarratı yüzbir pare top endahtı ile ilan edilmiş ve halk ve kıtaat-ı askeriye fener alayları tertip etmiştir. Ankara büyük bir sevinç içindedir. Herkes yekdiğerini tebrik ediyor.*" ifadesi ile manşetten verildikten sonra "*...İşbu kararın Büyük Millet Meclisi Ali'since müttefiken ve alkışlarla kabulünü müteakip İcra Vekilleri Heyeti Reisi Rauf Beyefendi kürsüye gelerek bu gecenin ve yarın 2 Teşrinisaninin bayram add olunmasını teklif etmiştir. Meclis teklifi vaki alkışlarla kabul eylemiş ve belîğ bir dua ile celseye hitam verilmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin dün tarihi makarratı yüzbir pare top endahtı ile ilan edilmiş ve kıtaati askeriye, fener alaylarıyla ve muzikalarla tezahüratı tes'idiyeye başlamıştır. Tezahürat devam ediyor. Herkes büyük bir sevinç içinde yekdiğerini tebrik eylemektedir. Anadolu ajansı, Veladet-i Risaletpenahiye müsadüf olan bu millî bayram münasebetiyle büyük Türk milletine ve onun mümessili yeganesi bulunan Türkiye Büyük Millet Meclis Alisine arzı tebrikat eyler.*"²⁶ ifadesi ile Ankara'da yapılan bayram kutlamaları ayrıntılı şekilde yer almıştır.

Sadrazam A. Tevfik Paşa'nın istifasını vermesi 4 Kasım tarihli gazetelerde geniş yer bulmuştur. Özellikle "2 Teşrinisani" başlıklı Vakit gazetesi başyazarı Ahmed Emin baş makalesinde bugünü ve kabul edilen bayramı şu ifadelerle anlatmıştır: "*...2 Teşrinisani tarihinde verilen hayırlı karar, vaziyeti kat'i surette tespit etmekte ve gerek İslam alemi gerek Türk milleti için yeni ufuklar açmaktadır. Kararın*

²⁵ Yazarın Notu: Saltanatın İlgası Hâkimiyet Bayramı 2 Kasım 1922'deki ilk kutlamasından sonra sırasıyla 24 Ekim 1923'te, 12 Ekim 1924'te, 1 Ekim 1925, 20 Eylül 1926, 9 Eylül 1927, 29 Ağustos 1928, 18 Ağustos 1929, 7 Ağustos 1930, 29 Temmuz 1931, 16 Temmuz 1932, 5 Temmuz 1933 ve 24 Haziran 1934'te kutlanmıştır.

²⁶ "Büyük Millet Meclisi 2 Teşrinisani ve Gecesinin Bayram Addedilmesine Karar Vermiş.", *Vakit*, 3 Kasım 1922, s.1.

Mevlidi Nebevi gününe tesadüfi de pek yemli bir his tesadüftür. Bu karar neticesinde tahkik ediyor ki hâkimiyet, milletin elinde kalacak ve küçük bir sınıfın tahkimi, zevki, sefahati için değil, bütün halkın ve bu meyanda zavallı köylülerin refahı, saadeti, terakkisi için istimal edilecektir. Bu sözlerde hayırlı bir istikbal programı mündemiçtir...

Demek ki 2 Teşrinisani de verilen karar, hem dinimizin dünya yüzünde tealisine hizmet edecek, hem de millî inkişafımız için, zararları acı bir surette mecrub birtakım hallerden münezzeh sahalara açacaktır. Böyle bir kararın verildiği gün tam manasıyla bir bayramdır. İlk bayram günü olan 2 Teşrinisani Ankara'da parlak surette tes' id edilmiş, haberin geç gelmesi dolayısıyla İstanbul'da tes' id olunamamıştır. Fakat bu büyük bayram gününün tarihi ehemmiyetini hissetmek için merasimine muhtaç değiliz. Bugün, maziye aid mirasların fena kısmıyla yeni bir istikbal arasında bir haddi fasıl teşkil etmelidir. Hepimizin temennimiz şu olacaktır ki 2 Teşrinisaninin her bir tekrerrü gerek İslam alemi gerek Türk Devleti için feyz, terakki ve ümran ile dolu bir seneye işaret olsun ve böyle senelerin takibi, Müslüman Türklere yeryüzünde layık oldukları yeni ve yüksek mevkiini hazırlasın."²⁷ Ahmed Emin'in bu başyazısından, bayram kararı bilgisinin vaktinde gelemediğinden, İstanbul'da bayram kutlamalarının yapılamadığı da anlaşılmaktadır.

Basındaki yansılardan görüleceği gibi hem saltanatın ilgası hem de bugünün bayram olarak ilan edilmesi toplum nezdinde karşılık bulmuştur. Özellikle o günkü atmosfer içinde saltanat ile halifeliğin ayrı tutulması, bayrama dini bir anlam da yüklenilerek, gelecek kutlamaların 2 Kasım günü değil 12 Rebi-yülevvel gününe raptedilmesi, Mustafa Kemal Paşa'nın toplumu okuma noktasındaki kifayetinin göstergesi açısından önemlidir.

3.Bayramın Kabulünden Kaldırılışına Kadar Yapılan Kutlamalar (24 Ekim 1923-24 Haziran 1934)

Millî bayramlar, hükümetler tarafından hem kendi meşruiyetlerini sağlama hem de topluluğu millete dönüştürme aşamasında önemli bir araç olarak kullanılmıştır. Bayramlar, her yıl tekrarlanan etkinlikler ile tarihin o gününde meydana gelmiş olan olayın toplumun hafızasındaki yerini ve kendisine verilen önem ile rejimin meşruiyetine olan güvenini de sağlamlaştırmaktadır. Bunların yanı sıra devletçe düzenlenmiş bir etkinliğin parçası olma, birlik ve beraberlik duygusunun yenilenmesinde de önemli bir yere sahiptir. Böylece toplumun diğer kesimindeki insanlarla aynı milletin bir üyesi olduğunun bilincine varılırken, bu

²⁷ "2 Teşrinisani", *Vakit*, 4 Kasım 1922, s.1.

törenlerde çoğunlukla kullanılan millî marşlar, bayraklar ve diğer semboller de bu duygunun yoğun bir biçimde hissedilmesini sağlamaktadır.²⁸

Bu sebeple yeni Türk devletinin yeni rejimine doğru giderken ki engellerden biri olan saltanatın ilgası/kaldırılması, saltanatın yerine millî iradenin konulması ve bunun kabullenilmesi için kabul edilen bu bayram TBMM Hükümeti'nin kabul ettiği ikinci bayramdır. Bayram, 2 Kasım 1922 günü "İyd-i millî", "Millî Saltanat Bayramı" gibi isimlerle teklif edilmiş ve aynı gün millî bayram olarak kabul edilmiştir. Bayram olması için kanun teklifi ise bir yıl sonra TBMM'de Hicri 12 Rebiyülevvel 1339/ 24 Teşrinievvel (Ekim) 1923'te verilecektir. Görüşmelere hemen başlanan ve aynı gün bayram olarak kabul edilen kanun 3 maddeden oluşmakta idi;

"Madde 1. – Leylei Vilâdet Hazreti Risaletpenahiye müsadif olup Türkiye'de saltanatı şahsiyenin ilgasıyla hukuku saltanatın uhde-i millette istikrarını ve hâkimiyeti millîyenin teessüsünü sureti kat'iyede tesbit eyliyen kararın Türkiye Büyük Millet Meclisince kabul edildiği 12 Rebiyülevvel gecesi ile günü Hâkimiyet Bayramı addolunmuştur.

Madde 2. – İşbu kanun tarihi kabulünden muteberdir.

*Madde 3. – İşbu kanunun icrasına Büyük Millet Meclisi memurdur."*²⁹

"Millî bayram" olarak zikredilen "Hâkimiyet Bayramı"nın resmen kanunlaştığı gün olan 24 Ekim 1923 günü aynı zamanda 13 Rebiyülevvel yani Mevlidi Nebevi'nin gündüzüdür. Bu yüzden kanun olarak kabul edildiği gün, bayram, daha adını almamıştır. Bu nedenle 24 Ekim tarihli biri İstanbul diğeri Ankara merkezli iki gazetede bayramla ilgili fotoğraf veya geniş içerikli bir yazı yoktur. Fakat 25 Ekim tarihli gazetelerde "Mevlid Günü Hâkimiyeti Millîye Bayramıdır. 12 Rebiyülevvelin Hâkimiyet Bayramı Olarak İlanı Kabul Edilmiştir." başlığı altında okurlarına: "Hâkimiyeti Millîye'nin tesisi günü olan 2 Teşrinisani geçen sene Peygamberimiz Efendimiz Hazretlerinin veladetleri tarihi olan 12 Rebiyülevvel'e tesadüf etmişti. Hâkimiyeti Millîye'nin tesisi gününün (2 Teşrinisani) değil (12 Rebiyülevvel) olarak kabul ve 12 Rebiyülevvel'in Hâkimiyeti Millîye Bayramı olarak ilanı Meclis'de teklif edilmiş ve teklif kabul olunmuştur."³⁰ diyerek bayramın kanunlaştığı halka duyurulmuştur.

23 Ekim 1923 tarihli Hâkimiyeti Millîye Gazetesi, haberi 4.sayfasında çok küçük hacimli bir küpür olarak ve manşetine sadece "Mevlid-i Nebevi" diyerek

²⁸ Bolat, a.g.t, s.39.

²⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:2, İçtimai Senesi: 1, Cilt 3, İçtima 41, 24.10.1339/1923, s.14-16.; Düstur, 3.Tertip, C.5, s.395.

³⁰ "Mevlid Günü Hakimiyeti Millîye Bayramıdır", Vakıf, 25 Teşrinievvel 1923, s.1.

vermiştir. Bununla birlikte haberin devamında: “Peygamberimiz (a.s) efendimiz hazretlerinin dün gece doğduğu mukaddes geceye tesadüf eylemiş olduğundan bütün devair ve müessesat-ı resmîye hürmeten tatil edilmiş ve akşam ezanında 21 parça top atılmıştır. Aynı zamanda gece bütün cami ve mescitlerde donatılmıştır.”³¹ diyerek bayramın adını zikretmeden bütün devlet dairelerinin tatil edilmesini, top atışı ile bayramın kutlamalarını paylaşmıştır.

“Hâkimiyet Bayramı” diye kanunlaşan bayram kanunlaştığı yıl olan 1923’ten son kutlamanın yapıldığı 1934 yılına kadar basında “Hâkimiyeti Millîye Bayramı” diye anılacaktır. Çalışmamızda biz de genelin kabul ettiği tabirle kullanmayı tercih etmekteyiz. Hâkimiyeti Millîye Bayramı için asıl kutlama kanunlaştıktan sonraki yılda yani 1924’te yapılmıştır. Ankara ve İstanbul başta olmak üzere tüm ülkede resmi kabul ile kutlamalar yapılmış, resmi ve özel kurumlar tatil edilmiştir. Şehirler bayraklarla donatılmış, toplar atılmış, şenlikler yapılmıştır. 12 Ekim 1924 Pazar gününe gelen bayram Ankara’da yayınlanmakta olan Hâkimiyeti Millîye Gazetesinde manşetten şu cümle ile: “İki Mübarek Gün. Mevlidi Nebevi-Hâkimiyeti Millîye’nin İlanı”³² okunuyordu.

12 Ekim 1924’te İstanbul’da yayınlanmakta olan Tevhid-i Efkâr gazetesi bu millî bayramı en tafsilatlı şekilde anlatıyordu. Gazetede yayınlanan haberlerden biri: “Hâkimiyet Millîye’nin Bilakayd ü şart millete intikali devri senevisinde, Dün Vilayette ve Kumandanlık’da Merasim Yapıldı. Dün Şehrimizin her tarafında Hâkimiyeti Millîye Bayramımız tes’id edildi. Vilayet de bir resmi kabul icra olundu.” iken diğeri “Merasim Nasıl Başlandı?”, “Kolordu Kumandanının Avdeti”, “Kumandanlık’da ve Şehremaneti’nde”, “Ecnabilerin Tebrikatı”, “Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine”, “İsmet Paşa’ya Çekilen Telgraf”, “Halk Fırkası’nda Tebrikat”, “Vali Vekilinin Telgrafı”, “Konsolosların Tebrikatı”, “Edirne’de Hâkimiyeti Millîye Bayramı” başlıklarını taşıyordu. Aynı tarihli Tanin gazetesi “Hâkimiyeti Millîye Bayramı” başlığı ile haberi verirken Akşam gazetesi “Vilayette Hâkimiyeti Bayramı” şeklinde, Vakit gazetesi “Dünki Bayram, Hâkimiyeti Millîye’nin Tesis Ettiği Gün”³³ başlıkları ile bayramın kutlanışını ayrıntılı bir şekilde okurlarıyla paylaşıyordu.

³¹ “Mevlid-i Nebevi”, *Hâkimiyeti Millîye*, 23.10.1923, s.4.

³² “İki Mübarek Gün. Mevlidi Nebevi-Hâkimiyeti Millîye’nin İlanı”, *Hâkimiyeti Millîye*, 12 Teşrinievvel/Ekim 1924, s.1.

³³ “Dün ki Bayram, Hâkimiyeti Millîye’nin Tesis Ettiği Gün”, *Vakit*, 12 Teşrinievvel/Ekim 1924, s.1; “Vilayette Hâkimiyet Bayramı”, *Akşam*, 12 Teşrinievvel/Ekim 1924, s.1; “Hâkimiyeti Millîye Bayramı”, *Tanin*, 12 Teşrinievvel/Ekim 1924, s.2; “Hâkimiyeti Millîye’nin Bila kayd ü Şart Millete İntikali Devri Senevisinde”, *Tevhid-i Efkâr*, 12 Teşrinievvel/Ekim 1924,s.1.

Hâkimiyeti Millîye Bayramının hükümet adına ,tek detaylı ve ülke genelinde resmi kabul olarak kutlmasının yapıldığı 1924 yılı İstanbul'daki programı özetle şu şekilde icra edilmiştir:

“Dün Vilayette, Kumandanlıkta ve Şehremanetinde bilumum rüesa-yı memurini Mülkiye ve Askeriyenin iştirakiyle merasimi tebrikiye icra edilmiştir. Saltanatı şahsiyenin ilgasıyla hukuku hakimiyetin uhde-i millette istikrarı hakkında Büyük Millet Meclisi'nce verilen kararın ve Hâkimiyeti Millîye'nin birinci sene-i devriyesine müsadif olduğundan dün sabah vilayet dairesinde bir resmi kabul icra olunmuştur. Merasim program mucibince tam saat 10'da başlamış ve 2'de hitam bulmuştur.

Fotoğraf.1

“Saltanatın İlgası Günü Bayramı: Hâkimiyeti Millîye Bayramı Resmi Kabul Töreninden Resimler”, *Tevhid-i Efkâr Gazetesi*, 12 Teşrinievvel/ Ekim 1924, s.1.

Vilayet kapısının iki tarafına bahriye bandosuyla bir bahriye takımı, bir polis müfrezesi ve piyade ve jandarma blokları ve medhalde de zabıta-ı belediye memurları ikame edilmişti. Vali vekili Hüsnü Bey saat 9'da vilayete gelmiş ve kendisini ziyarete gelen Şehremini Emin Beyle uzun müddet görüşmüştür.

Saat 10'a doğru resmi kabule müdavi zevat gelmeğe başlamışlardır. Kumandanlık, vilayet ve Şehremaneti memurin ve erkanı müteakip 3.Kolordu Kumandanı Şükrü Naili Paşa ve maiyeti erkanı gelmişlerdir. Şükrü Naili Paşanın vürudunu müteakip Bahriye muzikası İstiklal Marşını terennüm etmiş ve Kolordu kumandanı kıtaatı teftiş eylemiştir. Biraz sonra Es bahri kumandanlığı erkanı ve diğer müdavin gelmiş ve Encümeni Vilayet Baş Kâtibi Zühtü Bey tarafından istikbal ve vilayet salonuna isal edilmişlerdir.

Saat 10'da Vali vekili Hüsnü Bey, Şükrü Naili Paşa ve Şehremaneti Emin Bey vilayet odasından çıkmışlar ve daire-i vilayet önüne gelmişlerdir. Asker ve polis müfrezeleri resmi selam vaziyetini almış, muzıka İstiklal Marşını çalmış ve resmi selam ifa edilmiştir. Müteakiben Vali vekili beyin iştirakı üzerine Müftü Fehmi Efendi tarafından Türkçe olarak "Cumhuriyetin tevşidine memleket ve milletin refah ve terakkisine ve ümrânına, Türklerin sıhhat ve afiyetine dair" kısa bir dua kıraat edilmiştir. Müteakiben vilayetin büyük salonuna avdet edilmiş, Vali vekili bey kapının tam karşısındaki sandalyeye oturmuş, sağ tarafında Şükrü Naili Paşa ve Erkanı askeriye ile sol tarafında rüesayı memurini mülkiye ahz-ı mevki eylemiştir. Bundan sonra hazurun birer, birer vali beyin önüne giderek arz-ı tebrikat etmişlerdir. Vali Bey resmi tebriki ifa eden zevatın ellerini sıkarak suretiyle mukabele etmiştir. Merasimde hazır bulunanlara sigara, şeker ikram edilmiştir.

Fotoğraf.2

"Dün ki Merasim Esnasında Vilayette Resmî Kabule İştirak Edenler dua Ederken.", *Tevhid-i Efkâr Gazetesi*, 12 Teşrinievvel/Ekim 1924, s.1

Merasimin hitamında Şükrü Naili Paşa ve maiyeti Erkan-ı kumandanlığa avdet etmiş ve muzıka ile kıtaat tarafından selamlanmıştır. Vilayet dairesinde merasim 11'e kadar devam etmiş ve bunu müteakip Vali Vekili ile rüesayı memurin-ı mülkiye kumandanlığa azimet ederek iade tebrikat edilmiştir. Bundan sonra aynı suretle Şehremanetinde ve diğer devairde de merasim tebrikiye vuku'u bulmuştur.³⁴ Merasimde Şükrü Naili Paşa, Kolordu Kumandanlığı Erkanı, Pertev Paşa, Divan-ı Temyiz Reisi, Muhtelit Mübadele Komisyonundaki murahhaslarımızdan Hamdi Bey, Karahisar-ı Şarki mebusları, Halk Fırkasından Refik İsmail Bey ve Hakim Ali Rıza Efendi, Marmara Es Bahri Kumandanı Cevad Bey ve Erkanı Harbiyesi, Jandarma kumandanı ve erkani, polis şube müdürani, Defterdar Avni Bey, Üsküdar ve Beyoğlu ve illeri, merkez kumandanı Miralay Atıf Bey Mülkiye müfettişleri ve diğer memurini mülkiye hazır bulunmuşlardır.

Fotoğraf.3

³⁴ "Hâkimiyeti Millîye Bayramı", *Tanin*, 12 Teşrinievvel 1924, s.2.

“Şükri Naili Paşa Hâkimiyeti Millîye Bayramına İştirak Eden Jandarmaları Teftiş Ederken”, *Tevhid-i Efkâr Gazetesi*, 12 Teşrinievvel/Ekim 1924, s.1.

Dün Vali vekili Hüsnü Beyi Alman, Rus, İran konsolosları ile banka direktörleri, Cemiyet-i Akvam İstanbul memuru Mr. Çaylıdis, Elektrik şirketi direktörü, İtibar-ı Millî Bankası direktörü, hasta olduğu cihetle Rum Patriği namına vekil, Ermeni Patriği, Süryani ve Katolik Patrikleri gelerek arzı tebrikat etmişlerdir. Hahambaşı Efendi ise cumartesi olması dolayısıyla mazareti diniyesine mebni gelemediğini beyan ve telgraf keşidesiyle arzı tebrikat eylemiştir. Diğer konsolos ve ecnebilere bazıları kart göndermek suretiyle tebrikatta bulunmuşlardır.

Fotoğraf.4

“Dünkü Bayram, Hâkimiyeti Millîye'nin Te'sis Ettiği Gün”, *Vakit Gazetesi*, 12 Teşrinievvel/Ekim 1924, s.1.

Dün akşam vali vekili Hüsnü Bey, Dahiliye Vekaletine kısa bir telgraf keşide ederek Hâkimiyeti Millîye Bayramının tebrik ve tes'id edildiğini bildirmiştir.”³⁵

³⁵ “Konsolosların Tebrikatı”, *Tevhid-i Efkâr*, 12 Teşrinievvel/Ekim 1924, s.1.

1924 yılı 12 Ekim tarihli Hâkimiyeti Millîye Bayramının en ince ayrıntısına kadar okurlara aktarılmasında kanımızca hem 3 Mart 1924 Hilafetin İlgası Kanunu'nun³⁶ halk ve muhalifler üzerindeki etkisini sınırlamak hem de Ekim 1924'te Millî Mücadeleyi yapan kadrodaki şahısların ayrılıklarının³⁷ muhtemelen dikkate değer boyuta ulaşmasını tolere etmek içindir. Meclis'te yükselen muhalif seslere karşı basın yoluyla Türklüğü perişan eden saltanat belasının kalkmasını ve hâkimiyet ve irade-i millîyenin kayıtsız şartsız bizzat milletin olduğunu hatırlatmak, altını çizmek ve geçmiş hatalarını unutturmamak³⁸ için bu yılki kutlamalara daha büyük bir hassasiyet verilmiştir.

Fotoğraf.5

“Vilayette Hâkimiyet Millîye Bayramı, Bu Sabah Makamı Vilayette Merasim Yapılmış Vali Vekili, Hükümet Namına Tebrikatı Kabul Eylemiştir.”, *Akşam Gazetesi*, 12 Teşrinievvel 1924, s.1.

1925 yılı Hâkimiyeti Millîye Bayramı (1 Ekim 1925) basında çok az yer almış, haberler “*Mevlidi Nebevi, Mevlidi Risaletpenahı*” başlığı altında “*Hâkimiyeti Millîye'nin Halka İntikalinin Yıldönümü*” olması sebebiyle mektep ve resmi dairelerin tatil olduğu şeklinde içeriklere paylaşılmıştır.³⁹ Basındaki haberlerin bu şekilde olmasının nedeni 18 Nisan 1925 tarihinde “*Cumhuriyetin İlanına Müsadif*

³⁶ TBMM Kavanin Mecmuası, C.II, Kanun No.431, s.243.

³⁷ Tuncer Baykara, *a.g.e.*, s.122 ;24 Ekim'de Kazım Karabekir'in askerlikten istifası, 30 Ekim'de Ali Fuat Paşa'nun 2. Ordu Müfettişliği görevinden istifası gibi.

³⁸ “Reisicumhur Hazretlerinin (Vakit)'e Beyanatı: Türk Milletinin tabiat ve şiarına en mutabık idare Cumhuriyet'tir. Bir senelik hayat bunu ispat etmiştir. Türkiye din ve şariat oyunlarına sahne olmaktan çok yüksektir.”, *Vakit*, 31 Teşrinievvel/Ekim 1924, s.1.

³⁹ “Mevlid-i Risaletpenahı”, *Cumhuriyet*, 1 Ekim 1925, s.1; “Mevlid-i Nebevi”, *Vakit*, 1 Ekim 1925, s.1.

29 Teşrin-i evvel Gününün Millî Bayram Addi"⁴⁰ olarak kabul edilen kanun gereğince, Türkiye dahilinde ve haricinde devlet namına yapılacak millî bayram merasiminin sadece 29 Ekim günü yapılması kararının alınmasıdır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin resmi millî kimliğini ifade eden bu kanunla cumhuriyetimizin ilanı, en büyük millî bayram olarak kabul edilmiştir. Bu yüzden ülkeyi temsil noktasında 29 Ekim'e denk başka bir bayram kabul edilmediğinden, diğer bayramlar artık resmi kabul ile icra edilmeyecektir.

Hâkimiyeti Millîye Bayramı, 1 Ekim 1925 yılındaki bu kutlamasından sonra 20 Eylül 1926 tarihli kutlamasını, 9 Eylül 1927 tarihli kutlamasını ve 29 Ağustos 1928 tarihli kutlamasını basında hep şu ifadelerle: "1338-1922 Teşrinisani'sinin 1.nci günü Büyük Millet Meclisi Saltanatı İlgaya ve hâkimiyeti millete intikaline karar vermişti. O tarihte bu ilga ve intikal keyfiyeti Rebiyülevvelin on ikisine tesadüf ediyordu. Fakat Mevlidi Risaletpenahi'nin bugüne kadar arada bir hayli fark vücuda gelmiştir. Gerçi o tarihte yapılan bir kanun ile (Hâkimiyeti Millîye) bayramı Mevlidi Nebevi günü ile tevhid edilmiş ise de bilahare Hâkimiyeti Millîye'nin ilan edildiği 1 Teşrinisani 338 gününün devri senevîsi, mevlidi nebevi gününe tesadüf etmediği ve mütemadiyen değiştiği nazarı itibare alınarak cumhuriyetimizin yeومی ilanı en büyük iydi millî olarak kabul edilmiş ve "Hâkimiyeti Millîye" bayramının merasimi mahsusa ile tesi'dinden sarfı nazar olunmuştur. Binaenaleyh bugün "Hâkimiyeti Millîye" bayramı münasebetiyle merasim yapılmayacaktır.⁴¹ ve "Aynı zamanda 1338 de saltanatı ilga ederek Hâkimiyeti Millîye'yi ilan eden Büyük Millet Meclisi, Hâkimiyeti Millîye Bayramına bir kanun ile Mevlidi Nebevi ile tevhid etmişti. Binaenaleyh bugün aynı zamanda Hâkimiyeti Millîye Bayramına müsadüf bulunmaktadır. Cumhuriyetin ilanı büyük bayram olarak kabul edildiği cihetle bugün devairde merasimi mahsusa icra edilmemiştir."⁴² şeklinde paylaşılmaktadır.

1929 yılı Hâkimiyeti Millîye Bayramı etkinliklerinde bir farklılık vardır. 18 Ağustos 1929 Pazar gününe gelen bu bayram kutlamalarında daha önce görmediğimiz fakat 23 Nisan kutlamalarında bildiğimiz bir etkinlik dahil edilmiştir. Nasıl ki Himaye-i Etfal Cemiyeti, 23 Nisan'da halkın göğsüne taktığı rozet karşılığı para toplama iznini kullanmış ve gelir elde etmiş ise⁴³ ve bugünün daha fazla

⁴⁰ BCA, "Cumhuriyetin İlanına Tesadüf Eden 29 Ekim'in Milli Bayram Kabul Edilmesi Hakkında Kanun, Kararname ve Talimatname", Fon Kodu.2.13.2,23.4.1925; TBMM **Zabıt Ceridesi**, Devre:2, İçtimai Senesi: 2, Cilt 1, İçtima 116, 18.5.1341/1925, s.156-157; "Mevlid-i Risaletpenahi "Hâkimiyeti Millîye" Bayramı münasebetiyle merasim yapmayacak", *Cumhuriyet*, 20 Eylül 1926, s.1.

⁴¹ "Mevlid-i Risaletpenahi "Hâkimiyeti Millîye" Bayramı münasebetiyle merasim yapmayacak", *Cumhuriyet*, 20 Eylül 1926, s.1.

⁴² "Mevlid-i Nebevi Gecesi", *Akşam*, 9 Eylül 1927, s.1.

⁴³ Mehmet Ö. Alkan, "En Doğru Bildiğimizden Kuşkulananak-5,23 Nisan'ın Gayri Resmi Tarihi", *Toplumsal Tarih*, No.208, Nisan 2011, s.55

kitlere ulaşmasında, görünür olmasında etkili olmuşsa, aynı durumu bu bayram yılında Türk Maarif Cemiyeti'nin düzenlediği rozet dağıtımında görülmektedir. Şöyle ki: “Maarif cemiyeti de bu münasebetle rözetler dağıtmıştır. Rozet hasılatının Maarif cemiyetine epi bir varidat getireceği tahmin olunmaktadır.”⁴⁴ ve “Bu büyük gün Türk Maarif cemiyetinin yevmi mahsusı olarak kabul edildiğinden cemiyet tarafından çok şık rozetler tevzi edilmiştir.”⁴⁵ şeklindeki haberlerle Türk Maarif Cemiyeti'nin bugünü (12 Rebiyülevvel) kendi özel günü ilan ettiği anlaşılmaktadır. Bu yüzden 1 Kasım günü Türk Maarif Cemiyeti, Saltanatın ilgasını/kaldırılmasını, cumhuriyetin ve millî iradenin millete ait olduğunun hatırlatmak için bundan sonraki tüm kutlamalarda rozet dağıtımına devam etmiştir.

Fotoğraf.6

“Hâkimiyeti Millîye Bayramı, Hiç Şüphe Yok ki Bize Yeryüzünün Büyük Bir Milleti Olmak Kudreti ve Taati veren Bugünkü Bayramın Ruhudur.”, *Akşam Gazetesi*, 21 Eylül 1926, s.1.

Fotoğraf.7

“Bugün Devair Kapalı”, *Akşam Gazetesi*, 29 Ağustos 1928, s.1.

⁴⁴“Bugün Devair Kapalı”, *Akşam*, 29 Ağustos 1928, s.1.; “Bayram! Milli Hâkimiyet Bayramı dün parlak surette tes’it edildi”, *Milliyet*, 18 Ağustos 1929, s.1.

⁴⁵ “Hâkimiyeti Millîye Bayramı”, *Vakit*, 18 Ağustos 1929, s.1.

1930 yılı Hâkimiyeti Millîye Bayramı 7 Ağustos 1930 Perşembe günü kutlanmıştır. Bu tarih ve 1934 yılına kadar ki Hâkimiyeti Millîye Bayramı kutlamaları ülkedeki siyasi atmosferden etkilenmiştir. Özellikle 1930 yılı kutlamaları 5 gün sonra 12 Ağustos 1930'da kurulacak olan Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın oluşturduğu muhalefet ortamının gerginliğinde gerçekleşmiştir. Hükümetin sözcüsü ve Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya yakınlığı ile bilinen Falih Rıfkı, Hâkimiyeti Millîye gazetesinde baş yazı olarak kaleme aldığı "*Bugün Hâkimiyeti Millîye Bayramının Yıl Dönümüdür. Saltanatın ilgası Türk topraklarında asırlardan beri misli görülmemeyen şuur ve kurtuluş hamlesinin kaynağı oldu.*"⁴⁶ yazısında Türkiye Cumhuriyeti'nin 8.nci yıldönümünü kutladığı bugün de neleri başardığını, geldiği ileri seviyeyi ve bu başarıların mimarı Büyük Gazi olduğunun altını çizerek saltanat ile cumhuriyeti mukayese etmiştir. Aynı zamanda halife ve saltanat yönetiminin kötülüğünden bahsederek o gün Türk milletinin zaferine rağmen meclis kürsüsünden hala "*makamı saltanat ve hilafete vicdanen ve hissene merbut, babaları padişahların nam ve nimeti ile yetmişmiş, padişaha muhafaza-i sadakati bir borç, halifeye merbutiyeti bir terbiye icabı telakki eden*"⁴⁷ kişiler olduğunu ve bugün hala onların var olduğunu ifade eden uzun bir yazı kaleme almıştır. Buna benzer bir yazıyı yine 1931 yılı Hâkimiyeti Millîye Bayramında 29 Temmuz 1931 tarihli yazısında "*Bugün, 2 Teşrinisani*"⁴⁸ de kaleme almıştır. Bu yazısında özellikle bugünün bayram olmasını teklif eden Rauf Bey'e açıktan eleştiri yapmıştır. Saltanat ve cumhuriyet taraftarlığını iki kişi özelinde irdelemiş: "*Rauf, 12 rebiyülevvel kafası, İsmet, 2 teşrinisani kafası, hep bu iki kafa çarpıştı ve hala, en son moda şapka altında yine bu iki kafa çarpışıyor.*"⁴⁹ diye yazısına son vermiştir.

1930 ve 1931 yılı Hâkimiyeti Millîye Bayramı kutlamaları genel mutata olduğu şekilde tüm resmi devlet daireleri ve kurumların, okulların tatil edilmesi, bayramın top atışı ile ilan edilmesi, şehirlerin bayraklarla donatılması, insanların bayram ve şenlik havası içinde günü geçirmesinin⁵⁰ yanı sıra daha bir siyasi simgeseldir. Buna sebep ülkedeki siyasi konjonktür nedeniyle muhalefetin daha

⁴⁶ "Bugün Hâkimiyeti Millîye Bayramının Yıldönümüdür.", *Hâkimiyeti Millîye*, 7 Ağustos 1930, s.1.

⁴⁷ "Bugün Hâkimiyeti Millîye Bayramının Yıldönümüdür.", *Hâkimiyeti Millîye*, 7 Ağustos 1930, s.2.

⁴⁸ "Bugün, 2 Teşrinisani", *Hâkimiyeti Millîye*, 29 Temmuz 1931, s.1.

⁴⁹ "Bugün, 2 Teşrinisani", *Hâkimiyeti Millîye*, 29 Temmuz 1931, s.1.

⁵⁰ "Millet Hâkimiyeti", *Son Posta*, 8 Ağustos 1930, s.3; "Bayram", *Vakit*, 7 Ağustos 1930, s.1; "Hâkimiyeti Millîye Bayramı Nasıl Geçti?", *Yarın*, 29 Temmuz 1931, s.2; "Hâkimiyeti Millîye Bayramı", *Son Posta*, 29 Temmuz 1931, s.1.; "Hâkimiyeti Millîye Bayramı", *Vakit*, 29 Temmuz 1931, s.1

görünür olması, dünyada ve Türkiye’de yaşanan ekonomik buhranların oluşturduğu hoşnutsuz havanın faturasının hükümetlere kesilmesinin muhtemel etkisidir.

1932 yılı kutlamalarında 16 Temmuz 1932 tarihli Hâkimiyeti Millîye gazetesinde Falih Rıfki “Bugün” başlığı altında; “...Osmanlı İmparatorluğunda Türk milletinin yaratıcı iradesini semeresizliğe mahkûm eden, Türk milletini en büyük hâkim milletlikten parça parça bir dağılışa doğru sürükleyen sultan ve halifeler olmuştur. İstiladan kurtulmak hâkimiyetin bir kademesi, fakat saraydan kurtulmak asıl kademesiydi. Saltanat kaldıkça, hâkimiyetin günleri sayılı olacaktı. Müstakil olmak için İzmir ilk hedef, Dolmabahçe ikinci hedefti.”⁵¹ diye kaleme aldığı yazısıyla saltanatın kaldırılmasının gerekçelerini ifade etmektedir. Falih Rıfki kadar keskin ve açık dille yazı yazan köşe yazıları olmasa da genel olarak “Bugün, Türkiye’de, çok çetin mücadelelerden sonra millet hâkimiyetinin teessüsünün yıldönümüdür. Büyük Gazi senelerce evvel, bir taraftan vatani düşman istilasından kurtarmak için uğraşırken, diğer taraftan senelerce bu memleket ve milleti kemiren saltanatı yıkmak, yerine millî hâkimiyeti geçirmek için mücadele etmişti. Bu mücadele günün birinde semeresini verdi. Bugün saltanat tasalluttundan çok uzaktayız. Bu musallat ruh bizden daima uzak kalacaktır...”⁵² şeklindeki ifadelerle ilk yıllardaki kutlamalardan daha etkin ve kuvvetli bir dille, geçmişin ve bugünün mukayesesi yapılarak, cumhuriyet ve millî iradenin öneminin altı çizilmiştir.

Millî Hâkimiyet Bayramı kutlamaları o dönem içinde gelişen siyasi, sosyal olayların da kutlamalara dahil olması bakımından anlamlıdır. 1932 Şubat’ında Türkiye Cumhuriyeti’nin açtığı Halkevlerinin aynı yıl Millî Hâkimiyet Bayramı kutlamalarında halkın buralara giderek, kutlamalara katılmasında karşımıza çıkmaktadır.1932 yılı aynı zamanda yavaş yavaş bayramın sebebi olan Saltanatın Kaldırıldığı günde anılmasını isteyenlerin TBMM’e kanun layihası verdikleri⁵³yıl olması sebebiyle de ayırt edicidir.

Türk İnkılabının neredeyse tamamlandığı 1932 yılı sonrası Hâkimiyeti Millîye Bayramlarının , 5 Temmuz 1933’te, 24 Haziran 1934’te değil, saltanatın kaldırıldığı tarihte 1 Kasım’da kutlanması gerektiği hakkında yazılar görünmektedir.⁵⁴ Başlarda haber sütunlarında sadece “Mevlidi Nebevi” başlıkları ile anılan çoğu zaman “Mevlidi Nebevi, Hâkimiyeti Millîye Bayramı” diye geçen haberlerin

⁵¹ “Bugün”, *Hâkimiyeti Millîye*, 16 Temmuz 1932, s.1.

⁵² “Millet Hâkimiyeti”, *Son Posta*, 16 Temmuz 1932, s.1.

⁵³ “11 Yıl Evvel, Saltanatın Kaldırıldığı Günün Yıldönümü”, *Vakit*, 5 Temmuz 1933, s.1; “Hâkimiyeti Millîye Bayramı”, *Hâkimiyeti Millîye*, 5 Temmuz 1933, s.1.

⁵⁴ “11 Yıl Evvel, Saltanatın Kaldırıldığı Günün Yıldönümü”, *Vakit*, 5 Temmuz 1933, s.1; “Hâkimiyeti Millîye Bayramı”, *Cumhuriyet*, 24 Haziran 1934, s.1; “Millî Hâkimiyet Bayramı”, *Akşam*, 24 Haziran 1934, s.2; “Millî Hâkimiyet Bayramı”, *Son Posta*, 24 Haziran 1934, s.3.

1928 yılından sonra baş sayfada “Hâkimiyeti Millîye Bayramı” şeklinde ele alındığı daha küçük puntolarla “Mevlidi Nebevi” den bahsedildiği görülmektedir. 1930-1934 yılları arası kutlamalarda bayramın siyasi görünürlüğü “Saltanatın Kaldırılması” üzerinden okuma ve yazıların daha çok ifade edilmesinden anlaşılmaktadır. Bu durumda artık Türkiye Cumhuriyeti’nin on yılını geride bırakmış olması ile laik cumhuriyete doğru kuvvetli bir adım atılmıştır.

1922 yılından 1934 yılına kadar toplam on iki yıl kutlanan Hâkimiyeti Millîye Bayramı, 27 Mayıs 1935 tarihinde kabul edilen “*Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kabul Ettiği Kanun ile*”⁵⁵ millî bayram olarak kutlaması yürürlükten kaldırılmıştır. Bu yüzden 14 Haziran’a denk gelecek olan 12 Rebiyülevvel günü ve Hâkimiyeti Millîye bayramı kutlaması gerçekleşmemiştir. Hâkimiyeti Millîye Bayramı, Cumhuriyet’in İlanı’ndan (29 Ekim 1923) sonraki diğer yürürlükten kalkan bayramlar arasındaki yerini alacaktır.

Sonuç

Millî bayramlar ve önemli günler üzerine yapılmış araştırmalar ve çalışmalar çok geniş olmamakla beraber yine de belli bir literatür oluşturmaktadır. Literatür incelendiğinde şimdiye kadar yapılan çalışmalarda saltanatın ilgası günü bayramı olan Hâkimiyet Bayramı/ Hâkimiyeti Millîye Bayramı ile ilgili ayrı bir çalışma yapılmadığı görülmüştür. Bayramın adının Hâkimiyeti Millîye olması nedeniyle bayramlar üzerine yapılan çalışmalarda 1 Kasım/ 12 Rebiyülevvel Hâkimiyeti Millîye Bayramı’nın 23 Nisan 1921 Bayramı ile karıştırıldığı hatta bu bayramın hiç kutlanmadığı veya tarihinde kutlanmadığı için 23 Nisan ile birlikte kutlandığı⁵⁶ şeklinde eksik ve yanlış bilgilerin olduğu tespit edilmiştir. Hâkimiyeti Millîye Bayramı kutlandığı sürede Türkiye Cumhuriyeti’nin inşasında,

⁵⁵ **Resmî Gazete**, “Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanun”, Kabul Tarihi, 27.5.1935, Kanun No, 2739, s.5262.

⁵⁶ Demo Ahmet Aslan, *Cumhuriyetin Törensiz Meşruiyeti: Ulus-Devlet İnşa Sürecinde Milli Bayramlar (1923-1928)*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 2011, s.59; Behiye Evirgen, *Meşruiyet’ten Cumhuriyet’e Ulusal Bayramlar ve Önemli Günler (1908-1950)*, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Yüksek Lisans Tezi, Mersin 2019, s.30-31.; Veysi Akın, “23 Nisan Milli Hakimiyet ve Çocuk Bayramı’nın Tarihçesi”, *PAÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, Denizli 1997, s.93; Fatma G. Çetin, *Siyasal İktidarın Meşrulaştırılmasında Politik Semboller: Tek Parti Dönemi (1923-1938)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 2019, s.18; Bolat, a.g.t., s.43-44.

cumhuriyet rejiminin ilanında ve cumhuriyete giden yolda toplumun hazırlanmasında, yeni ideolojinin aktarılmasında önemli bir sembol olmuştur. Bu nedenle müstakil bir çalışmanın yapılması gerekli görülmüştür.

Nitekim 1 Kasım 1922'den 24 Haziran 1934'e kadar geçen on iki yıl boyunca bayram kutlamalarının şeklinden, muhtevasından, tartışmalarından Türkiye Cumhuriyeti'nin fotoğrafını kolaylıkla çekebilmekteyiz. Başlangıçta yeni cumhuriyetin ve Türk milletinin dini hassasiyetin gözetilerek saltanatın kaldırılması tarihi olan 1 Kasım'da değil o güne tesadüf eden Hz. Peygamberin doğum günü olan 12 Rebiyülevvel tarihlerinde kutlanması ve kutlamalarda "*Mevlid-i Nebevi ve Hâkimiyeti Millîye Bayramı*" başlıkları ile günün kutlanması çok akılcı, toplum dinamiklerinin iyi okunduğunun işaretidir. İlerleyen yıllarda daha görünür olarak "*Hâkimiyeti Millîye Bayramı*"nın kullanılması da tesadüfi değildir. Burada bayram teklifi yapan Rauf Bey olsa da bayramı Türk inkılabının gelişimini stilize eden ileri görüşlülüğü ile Atatürk'tür.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

BCA, "Cumhuriyetin İlanına Tesadüf Eden 29 Ekim'in Millî Bayram Kabul Edilmesi Hakkında Kanun, Kararname ve Talimatname", Fon Kodu.2.13.2,23.4.1925.

Resmî Yayınlar

Düstur, 3.Tertip, C.5.

Resmî Gazete, "Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanun", Kabul Tarihi, 27.5.1935, Kanun No, 2739, s.5262.

TBMM Kavanin Mecmuası, C.II, Kanun No.431.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:1, İçtimai Senesi: 3, Cilt 3, İçtima 128, 28.10.1338/1922.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:1, İçtimai Senesi: 3, Cilt 3, İçtima 129, 30.10.1338/1922.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:1, İçtimai Senesi: 3, Cilt 24, İçtima 130, 1.11.1338/1922.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:2, İçtimai Senesi: 1, Cilt 3, İçtima 41, 24.10.1339/1923.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, İçtima Senesi: 1, Cilt 3, İçtima 43, 29.10.1339/1923.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:2, İçtimai Senesi: 2, Cilt 1, İçtima 116, 18.5.1341/1925.

Sürelî Yayınlar

"*Rauf Bey İstanbul'a gidecek mi?*", *Tevhid-i Efkâr*, 18 Teşrinievvel/Ekim 1922, s.1.

"*Millî Hükümetimizin İkinci Bir muhtırası*", *Vakit*, 1 Teşrinisani/Kasım 1922, s.1.

"*Vahdet İdarenin Temini*" *Vakit*, 1 Teşrinisani/Kasım 1922, s.1-2.

"*Büyük Millet Meclisi 2 Teşrinisani ve Gecenin Bayram Addedilmesine Karar Vermiş.*", *Vakit*, 3 Teşrinisani/Kasım 1922, s.1.

"*2 Teşrinisani*", *Vakit*, 4 Teşrinisani/ Kasım1922, s.1.

"*Mevlid Günü Hâkimiyeti Millîye Bayramıdır*", *Vakit*, 25 Teşrinievvel/Ekim 1923, s.1.

"*Mevlid-i Nebevi*", *Hâkimiyeti Millîye*, 23 Teşrinievvel/ Ekim 1923, s.4.

"*İki Mübarek Gün. Mevlidi Nebevi-Hâkimiyeti Millîye'nin İlanı*", *Hâkimiyeti Millîye*, 12 Teşrinievvel/ Ekim 1924, s.1.

"*Dünki Bayram, Hâkimiyeti Millîye'nin Tesis ettiği gün*", *Vakit*, 12 Teşrinievvel/ Ekim 1924, s.1.

"*Vilayette Hâkimiyet Bayramı*", *Akşam*, 12 Teşrinievvel/Ekim 1924, s.1.

- “Hâkimiyeti Millîye Bayramı”, *Tanin*, 12 Teşrinievvel/Ekim 1924, s.2;
- “Hakimiyet Millîye’nin Bilakayd ü Şart Millete İntikali Devri Senevisinde”, *Tevhid-i Efkâr*, 12 Teşrinievvel/Ekim 1924, s.1.
- “Konsolosların Tebrikatı”, *Tevhid-i Efkâr*, 12 Teşrinievvel/Ekim 1924, s.1.
- “Reisicumhur Hazretlerinin (Vakit) E Beyanatı: Türk Milletinin Tabiat ve şiarına en mutabık idare cumhuriyettir. Bir senelik hayat bunu ispat etmiştir. Türkiye din ve şeriat oyunlarına sahne olmaktan çok yüksektir.”, *Vakit*, 31 Teşrinievvel/ Ekim 1924, s.1.
- “Mevlid-i Risaletpenahı”, *Cumhuriyet*, 1 Ekim 1925, s.1.
- “Mevlid-i Nebevi”, *Vakit*, 1 Ekim 1925, s.1.
- “Mevlid-i Risaletpenahı “Hâkimiyeti Millîye” Bayramı Münasebetiyle Merasim Yapmayacak”, *Cumhuriyet*, 20 Eylül 1926, s.1.
- “Mevlidi Nebevi Gecesi”, *Akşam*, 9 Eylül 1927, s.1.
- “Bugün Devair Kapalı”, *Akşam*, 29 Ağustos 1928, s.1.
- “Bayram! Millî Hâkimiyet Bayramı Dün Parlak Surette Tes’it Edildi”, *Milliyet*, 18 Ağustos 1929, s.1.
- “Hâkimiyeti Millîye Bayramı”, *Vakit*, 18 Ağustos 1929, s.1.
- “Bugün Hâkimiyeti Millîye Bayramının Yıldönümüdür.”, *Hakimiyeti Millîye*, 7 Ağustos 1930, s.1.
- “Millet Hâkimiyeti”, *Son Posta*, 8 Ağustos 1930, s.3.
- “Bayram”, *Vakit*, 7 Ağustos 1930, s.1.
- “Bugün, 2 Teşrinisani”, *Hâkimiyeti Millîye*, 29 Temmuz 1931, s.1.
- “Hâkimiyeti Millîye Bayramı Nasıl Geçti?”, *Yarın*, 29 Temmuz 1931, s.2.
- “Hâkimiyeti Millîye Bayramı”, *Son Posta*, 29 Temmuz 1931, s.1.
- “Hâkimiyeti Millîye Bayramı”, *Vakit*, 29 Temmuz 1931, s.1.
- “Bugün”, *Hâkimiyeti Millîye*, 16 Temmuz 1932, s.1.
- “Millet Hâkimiyeti”, *Son Posta*, 16 Temmuz 1932, s.1.
- “11 Yıl Evvel, Saltanatın Kaldırıldığı Günün Yıldönümü”, *Vakit*, 5 Temmuz 1933, s.1.
- “Hâkimiyeti Millîye Bayramı”, *Hâkimiyeti Millîye*, 5 Temmuz 1933, s.1.
- “Hâkimiyeti Millîye Bayramı”, *Cumhuriyet*, 24 Haziran 1934, s.1.
- “Millî Hâkimiyet Bayramı”, *Akşam*, 24 Haziran 1934, s.2.
- “Millî Hâkimiyet Bayramı”, *Son Posta*, 24 Haziran 1934, s.3.

Kitaplar

- ASLAN, D. Ahmet, *Cumhuriyetin Törensiz Meşruiyeti: Ulus-Devlet İnşa Sürecinde Millî Bayramlar (1923-1928)*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 2011.

BAYKARA, Tuncer, *Türk İnkılap Tarihi ve Atatürk İlkeleri*, İzmir 1996.

BOLAT, Bengül S., *Millî Bayram Olgusu ve Türkiye’de Yapılan Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları (1923-1960)*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Doktora tezi, Ankara 2007.

ÇETİN, Fatma G., *Siyasal İktidarın Meşrulaştırılmasında Politik Semboller: Tek Parti Dönemi (1923-1938)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 2019.

ÇOLAK, Filiz, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e 10 Temmuz Hürriyet Bayramı*, Çizgi Kitabevi, Konya 2013.

EVİRGEN, Behiye, *Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Ulusal Bayramlar ve Önemli Günler (1908-1950)*, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Yüksek Lisans Tezi, Mersin 2019.

KARABEKİR, Kâzım, *İstiklâl Harbimiz*, Merk Yayıncılık A.Ş. İstanbul 1988.

KARABEKİR, Kâzım, *Paşaların Kavgası, İnkılap Hareketlerimiz*, Emre Yayınları, 4. Baskı, İstanbul 1995.

Nutuk, Cilt II, Türk Dil Kurumu Yayınları, 8. Baskı, Ankara 1981.

SHAW, Stanford.J-SHAW, E.Kural, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, C.2 (1808-1975), İstanbul 1994.

SMİTH, Anthony D., *Millî Kimlik*, Çev. B. S. Şener, İletişim Yayınları, İstanbul 2009.

Makaleler

ALKAN, Mehmet Ö., “En Doğru Bildiğimizden Kuşkulanmak-5,23 Nisan’ın Gayri Resmî Tarihi”, *Toplumsal Tarih*, No.208, Nisan 2011., ss.52-62.

AKIN, Veysi, “23 Nisan Millî Hâkimiyet ve Çocuk Bayramı’nın Tarihçesi”, *PAÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, Denizli 1997., ss.91-95.

BERBER, Şarika Gedikli, “Kazım Karabekir’in Saltanat ve Hilafetin İlgasına Olan Tavrının Düşündürdükleri”, *JASSS*, Volume 6 Issue 4 Nisan 2013, ss.443-460.

ÇAKIR, Gül, “Türk Ordusunun İzmir’e Giriş Sürecinin Türk Basınındaki Yansımaları (26 Ağustos 1922-13Eylül 1922)”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XXII/Özel Sayı, İzmir 2022, ss.35-71.

